

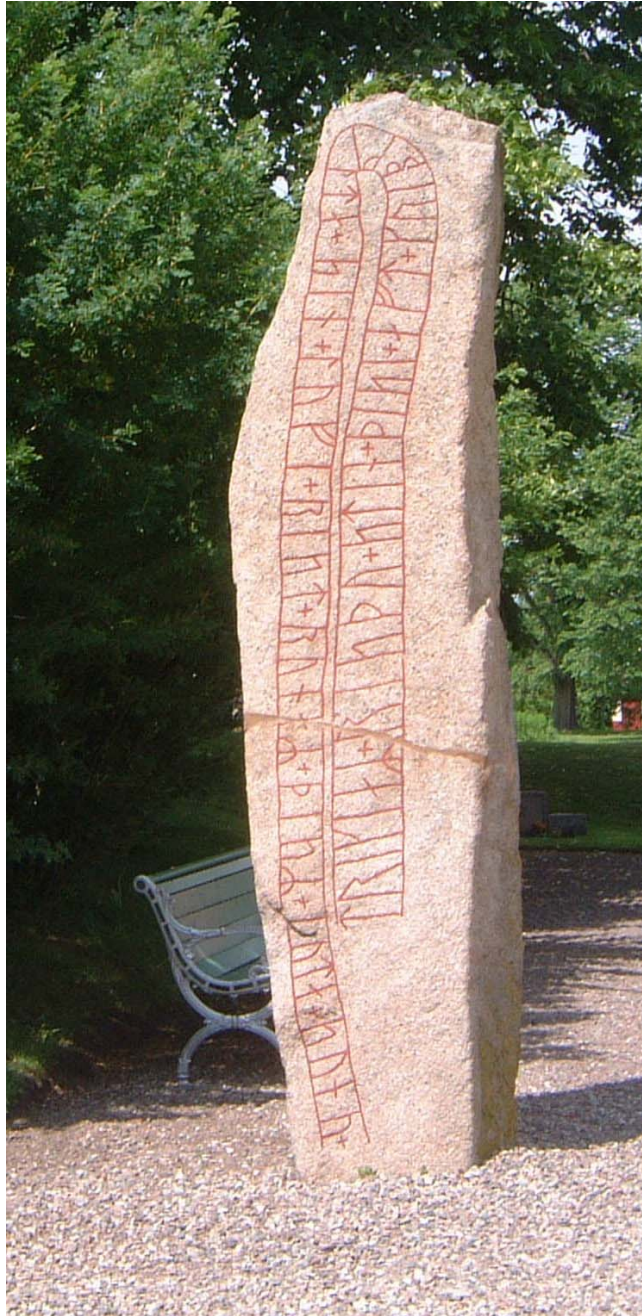
BJÄLBO KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Bjälbo församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2003*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

BJÄLBO KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Bjälbo församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

BJÄLBO KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Bjälbo församling

Mjölby kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	5
Översiktskarta	5
Bjälbo kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Bjälbo kyrka	7
Kyrkogårdens historik	10
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	13
Beskrivning av kyrkogården	14
Källor och litteratur	18
Bilagor	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	20
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	21
Fotografier	23

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

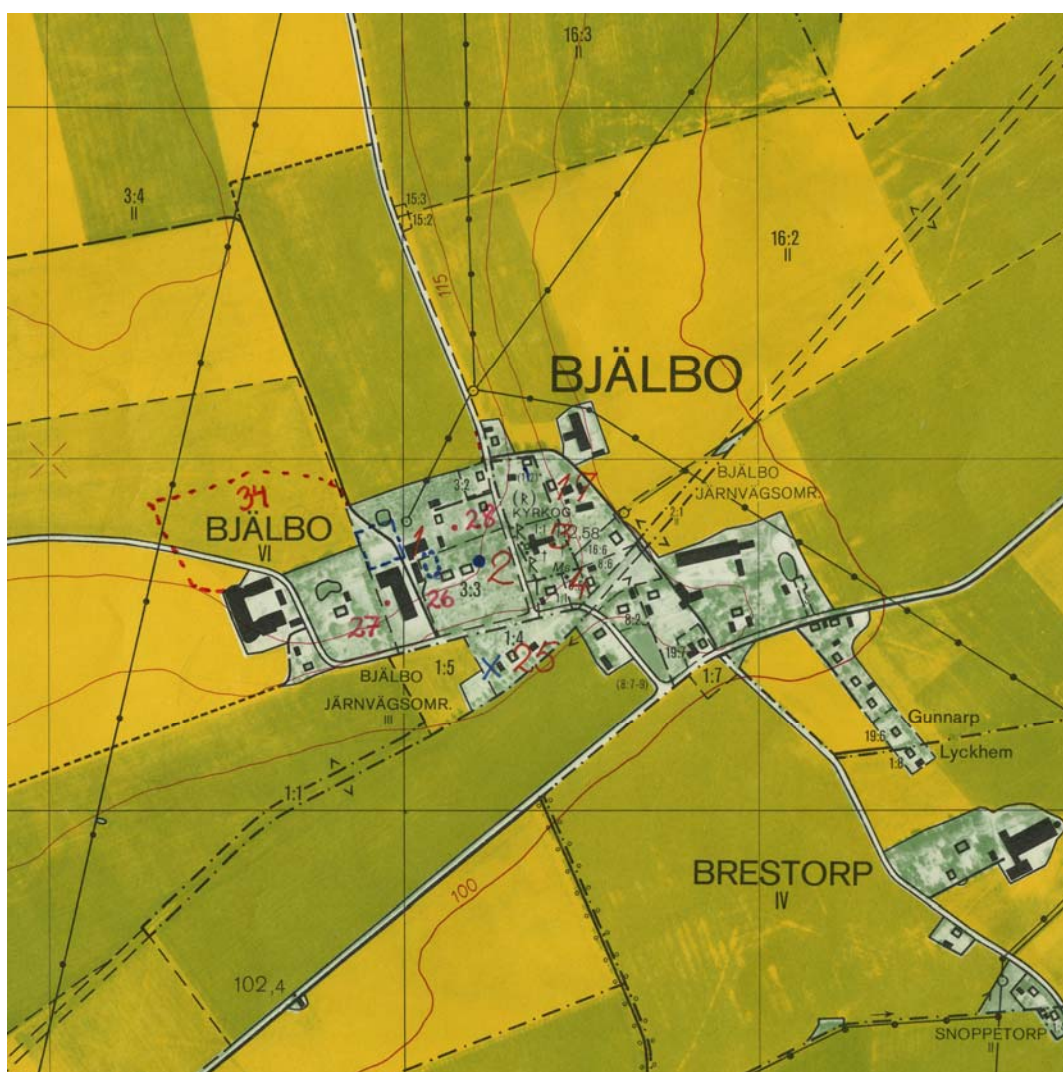
På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältdel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands läns museums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältdarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors 2005 och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands läns museum.

Utdrag ur ekonomiska kartans blad 085 40 Bjälbo. Kyrkogården är placerad centralt i bild. Socknens höga uppodlingsgrad, närmast fullåkersbygd framgår av kartan. Tvärs över bilden löper ägo gränserna för den gamla järnvägen, som bland annat användes för att forsla sockerbeter från de intensivodlade åkrarna kring Bjälbo.

BJÄLBO KYRKOGÅRD

Kyrkogården är placerad på en markerad ås i ett nästan trädlöst fullåkerslandskap. Den är något förskjuten mot öst i förhållande till den högsta höjden av åsen.

Kyrkogårdens omgivning

Väst om kyrkogården går landsvägen mot Orlunda och på andra sidan denna ligger trädgårdsmark tillhörande Bjälbo Trädgård, den gamla kungsgården. Flera arkeologiska undersökningar här på 1980- och 90-talen har visat på omfattande kulturlager och gravfält från såväl äldre som yngre järnålder och tidig medeltid. SV om kyrkogården och på kyrkogårdssidan finns en mindre kilformad äppelträdgård som sammanhänger med församlingshemmets fruktträdgård. Direkt utanför västingången finns också en mindre parkering. Norr om kyrkan och uppför åsen ligger en rektangulär gräsmatta omgärdad av en allé i väst och av en trädkrans i norr och öst. Intill ett rödfärgat garage vid norra delen av trädkransen har den nuvarande kyrkans föregångare påträffats vid en arkeologisk undersökning 1982.

Bjälbo kyrkby, enligt häradskartan från 1870-talet. Kyrkan är belägen i kartans överkant till följd av en kartskarv. Kartan visar på de stora bytomterna vid kyrkan. I väst Bjälbo Trädgård och Bjälbo Fogdegård (med ångbränneri). I öster Bjälbo Östergård. Småindustri i form av ett tegelbruk och två ångbrännerier är markerat.

På minnesstenen söder om kyrkan uppmärksammas Birger Jarls roll som fridslagsstiftare. "Till minne af Birger Jarl reste Östergötlands kvinnor år 1913 denna sten". Minnesstenen över jarlen omges sommartid med fikaplats. Den nya rikt illustrerade informationsskylten står strax till vänster om arrangemanget.

I NÖ ligger gårdsbebyggelse och fårbetesmark. Fårbetesmarken sträcker sig sedan längs hela östra sidan av kyrkogården. Bortom denna fortsätter bybebyggelsen och jordbruksmarken. SÖ om kyrkan finns också den gamla järnvägsstationen. S om kyrkan finns den större parkeringen och församlingshemmet. Här ligger också den före detta skolan, länge svårt förfallen men nyligen restaurerad.

Strax söder om kyrkogårdsmuren och norr om parkeringen är en hög minnessten över Birger Jarl rest 1913¹. Kring denna finns också parkbänkar med mera utsatta sommartid. Intill södra grunden finns också den nyuppsatta informationstavlan om Bjälbo och Bjälboätten, vilken ingår i Skådeplats Östergötlands Bjälboinstallation.

Bjälbo kyrka

Bjälbo kyrka har en synnerligen intressant historia som endast kan återges i korta drag på denna plats.

Bjälbo var under 1100- och 1200-talen folkungaättens stamgods. Såväl Birger Jarl själv, hans far Magnus Minnesköld och farbror jarlen Birger Brosa kan knytas hit. Godset är omtalat i flera medeltida diplom och en rad viktiga historiska händelser kan knytas till Bjälbo.

¹ "Till minne av Birger Jarl reste Östergötlands kvinnor denna sten år 1913"

1353 skänkte kung Magnus Eriksson patronatsrätten över Bjälbo kyrka till S:ta Ingrids nunnekloster i Skänninge och 1358 skänkte hans mor Ingeborg hela sin egendom i Bjälbo till samma kloster. 1527 drogs klostrets egendomar in till Kronan och Bjälbogårdarna blev kronogårdar.

Den ursprungliga kyrkan i Bjälbo var belägen cirka 50 m norr om den nuvarande. Denna plats ligger nära åsens högsta höjd. Vid uppförandet av stallar och garage påträffades här i seklets början flera gravar lagda med kalkstenshällar vilka tyvärr aldrig dokumenterades. 1952 påträffades ytterligare en, denna gång med en runristad häll som lock.

Graven undersöktes samma år av Anders Lindahl och runristningen av Sven B F Jansson. Det kunde konstateras att hällen ursprungligen tillhört ett så kallat eskilstunakistemonument, men att den tillhuggits för att passa den aktuella gravens snävare proportioner. Detta hade tyvärr inneburit att större delen av runslingan skadats och var oläslig. Jansson kunde endast läsa två personnamntorbiarn.....torgeir..... dvsTorbjörn....Torger..... Hällen har tagits till vara och ligger nu i vapenhuset i tornets bottenvåning.

Vid Östergötlands läns museums forskningsprojekt kring Bjälbo 1980–82 gjordes en provundersökning intill det kvarstående garaget på platsen. Härvid påträffades delar till vad som bör ha varit en äldre stenkyrkas grundplan. Det kyrkstall som tidigare stod på platsen hade skadat kyrkans grundmurar. Den 1952 påträffade gravkistan återfanns och befanns ligga på paradplats i den lilla kyrkans kor. Det är därför troligt att graven ifråga tillhör kyrkans patronatsinnehavare eller stiftare (Mats Gilstring muntl).

Det kan därför konstateras att den äldsta kyrkan legat på denna plats. Vilket skulle kunna förklara den relativt sena dateringen på den stående medeltida kyrkan.

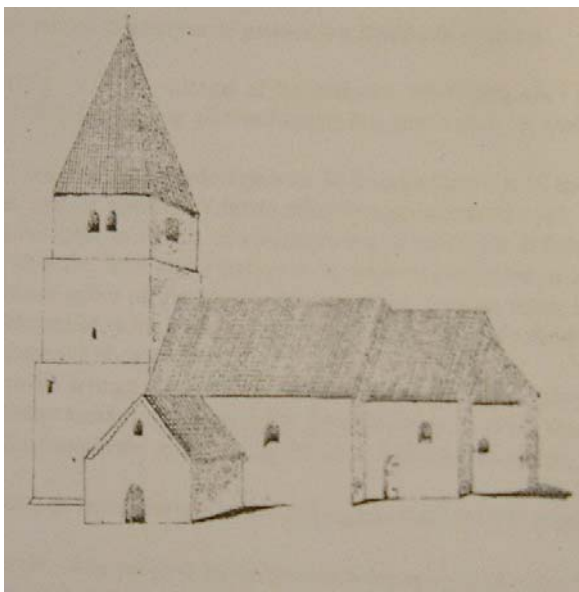
Denna äldsta kyrka bör ha haft en kyrkogård som sträckt sig åtminstone över den kvadratiske planen mellan den gamla och den nuvarande kyrkans område.

Den nuvarande kyrkan anses ursprungligen ha varit uppförd under första hälften av 1100-tal. Tornet har ansetts tillkommet strax därefter (ca 1170–85). I samband med renoveringen av tornet 1981 utförde läns museet en murverksdokumentation och en arkeologisk undersökning. Ett flertal fynd gjordes varav ett representativt urval visas i utställningen i tornet. Denna undersökning visade att kyrktornet brunnit kraftigt under tidigt 1200 tal och att den i tornet iordningställda bostadvåningen aldrig kommit att återuppbyggas. Dateringen bygger på fyndet av ett myntskåp i den så kallade Ingrid Ulvas kammare.

Den kvadratiska planen norr om Bjälbo kyrka utgör sannolikt den äldsta kyrkans kyrkogård. Denna kyrka har varit placerad omedelbart intill och bakom det lilla röda garaget som syns längst bort i bild. Bilden tagen från nuvarande kyrkogårds nordmur.

Dendroprover från tornet tagna 1996 och analyserade vid Nationalmuseet i Köpenhamn visar dateringar av tornets tillkomst runt 1220. Dateringen motsäger därmed de på arkeologisk väg uppnådda resultaten om tornets ålder. Kanske dessa dateringar istället daterar en ombyggnadsfas efter branden.

Elias Brenners teckning från 1700-talet visar kyrkan från söder. Det är en traditionell romansk kyrka försedd med ett kraftigt torn, vapenhus i söder, ett lågt ganska litet långhus med kor och rundad absid i öster. Denna kyrkobyggnad påminner starkt om den bevarade Kaga kyrka eller den på 1800-talet rivna kyrkan i Högby. Koret är försedd med den traditionella sydportalen. Av bilden kan anas att den ursprungliga kyrkan bestått av långhus, kor och absid, att tornet tillagts strax efter och att vapenhus (samt sakristia som inte syns på bilden) byggts till på 1400 talet enligt vanligt mönster.

År 1786 revs den ursprungliga kyrkan med vapenhuset, dock inte tornet, sakristian samt norra och västra väggarna, för att ge plats för den moderna nya kyrkan. Det är den som finns kvar idag.

Ett vapenhus inreddes samtidigt i tornets nedersta våning med ingång från väster. Dit forslades också den ursprungliga smidesbeslagna porten (se rapportens framsida). Sannolikt har denna varit placerad mellan vapenhuset och långhusets södra ingång.

Tidigare renoveringar av kyrkan utfördes bland annat 1935 och 1962.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Den ursprungliga kyrkogården i Bjälbo var belägen norr om den nuvarande, i området mellan lärarbostaden och den nuvarande kyrkogården. Den äldsta kyrkan påträffades, som konstaterats ovan, 1982 vid en arkeologisk undersökning intill det i norr stående garaget. I detta område påträffades 1952 men även tidigare flera medeltida gravar i kalkstenskistor.

Denna äldsta kyrkogård kom, trots att kyrkan nybyggts längre söderut i slutet av 1100-talet att kvarstå i bruk. Den var ända till 1786 en del av den nuvarande kyrkogården och var fram till 1800-talets början omgiven av en bogårdsmur. Den gamla kyrkogården är registrerad som fast fornlämning (Bjälbo sn nr 17) och dess gränser sammanfaller med nuvarande fastighetsgränser (skrivelse från Jan Eriksson, Östergötlands läns museum 1986.07.08 diarienummer 195/86).

Troligen har den nuvarande kyrkogården tillkommit i samband med att den nya kyrkan byggts. De två kyrkogårdarna bör då ha varit anslutna till varandra.

Från 16- och 1700-talets kyrkogård finns tre kalkstensvårdar bevarade, vilka ställts som museivårdar i den nordvästra hörnet av den nuvarande kyrkogården. Också det nuvarande koret finns ett antal 1600-talsvårdar i behåll. En av dem är lagd över Elisabeth von Stösloffs och en till henne nära anförvants gravar. Hon skänkte 1676 en av de ännu brukade ljuskronorna till kyrkan.

Widegren skriver om kyrkogården 1817 att den tidigare varit en av de största i länet (303 x 105 alnar), men att man 1786 avhugnat den norra delen, alltså gamla kyrkogården, och lagt den till äng under brukningsrätt av komministrarna i Skänninge. På flygbilden från 1935 nedan syns den dock fortfarande ha utpräglad kyrkogårdskaraktär med bevarad trädkrans.

Ytterligare en äldre museivård har bevarats och står bakom koret. Den restes 1849 över riksdagsmannen Lars Jönsson i Sjuntorp.

Bjälbo kyrkogård fotograferad från flyg 1935. Bild från Östergötlands läns museums arkiv. Kyrkan är omgiven av en hög trädkrans. Till höger om kyrkan syns stora delar av den södra kyrkogården. Av bilden framgår att denna del rymde ett stort antal grusbelagda och häckomgärdade gravar, särskilt i området närmast kyrkan och i utkanten av den stora gräsplanen längst i öster. Mycket lite av dessa finns bevarade idag.

Till vänster om kyrkan syns den övergivna gamla kyrkogården, likaledes innanför en uppväxt trädkrans..

Södra delen av Bjälbo kyrkogård 1935 (tv) och 1928 (th). Båda bilderna visar en parkliknande kyrkogård där endast ett fåtal av platserna i området närmast kameran tagits i anspråk.

Den nuvarande planen över kyrkogården visar ännu starka spår av det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets ståndssamhälle. Gravplatserna längs kyrkogårdsmuren och i utkanterna av de inre kvarteren är mycket stora och har alla säkert rymt köpegravar med grusläggning, järnkedjor med mera, vilka skymtar på flygfotot från 1935 ovan. Gravplatserna i de inre kvarteren är betydligt mindre och i det sydöstra inre området inte ens nummerade. I denna del syns på fotona från 1935 och 1928 ovan bara en enkel gräsmatta. Möjligen var området inte i bruk för begravingar, möjligen rymde det en allmän linje med låga eller liggande gravstenar.

Mycket lite av denna ståndssindelade kyrkogård återstår idag. De flesta av de stora grusbelagda gravarna är borttagna liksom flertalet äldre gravstenar. Detta verkar ha skett ca 1950–60, att döma av de stenar som står på plats idag, samtidigt som liknande arbeten utfördes på begravningsplatsen i Skänninge.

Sydöstra delen av den nuvarande kyrkogården i Bjälbo.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården är relativt liten och består endast av ett enda kvarter.

Allmän karaktär

Bjälbo kyrkogård är en liten landskyrkogård i markerad sluttning mot söder. Den har en pampig ingång från väster till Bjälbotornet mellan två höga runstenar. Tre äldre kalkstensvårdar från 1600-talet är undanställda norr om runstenarna. Kyrkogården präglas av trädkrans mur och häcksystem kring gravraderna i söder.

Omgärdning

Kyrkogården omges av kyrkmur på alla sidor. Muren är kallmurad och av gråsten. Insidan är släntad och gräsbeväxt. Murningstekniken varierar.

Omgärdningen består också av en trädkrans (se vegetation) och bitvis i buskvegetation, se samma kapitel.

Västra muren: består av lätt tillpassad och utvald natursten. Dessa är individuellt inpassade i muren. Enstaka kalksten ingår också, främst som kilsten. Av utseendet att döma ingår på sina ställen sönderslagna äldre kalkgravstenar också i muren. Muren är på insidan släntad med grässlänt. Höjd ca 1 m.

Norra muren: är lika den västra.

Östra muren: är lika den västra och norra.

Södra muren: väster om södra ingången består muren av sprängd fyrkantig sten i tre skift (ca 1 m hög). Öster om samma ingång är muren lika den västra. Samma släntning finns på insidan.

Ingångar

Väster: huvudingången finns i väster, mitt för Bjälbotornet. Den består av en smidespargrind mellan huggna breda kalkstensstolpar. Grinden är ornerad med smidesornament i form av spiraler och bågar. I ornamentiken på grindens överstycke står årtalet 1926 på båda halvorna. Grinden är en kopia av den som står vid södra ingången.

Nordväst: i NV finns i grusgångens fortsättning över till allén en enklare gång över murkrönet. Den består av 8 kalkstensplattor liggande i mursläntningen som leder upp till murkrönet och två klivstenar på utsidan.

Öster: motsvarade övergång finns också ut till betesmarken i norra delen av östra muren. Också här leder 8 kalkplattor upp till murkrönet. På utsidan finns dock en trappa (ca 1 m bred) bestående av 7 steg i kalksten. Kring trappan finns ett specialarrangemang i trä och fårstängsel med en liten grind i trä. Trappräcke av enkelt obehandlat trä. Arrangemanget är tydligt av tillfällig art.

Söder: södra ingången består av en likadan grind som i väster. Den är dock daterad till 1818. Grindstolparna är lika men aningen smalare än i V. Fram till grinden leder en trappa av 5 trappsteg av kalksten.

Vegetation

Runt kyrkogården finns en markerad trädkrans huvudsakligen bestående av högt uppvuxna träd på alla sidor.

I väster: 1 hög lind och söder om ingången 2 unga aspar och ytterligare 1 lind.

I norr: 5 höga lindar.

I öster: 6 höga lindar och 1 alm.

I söder: 6 höga lindar.

Dessutom finns på kyrkogårdsmuren under träden också system av högre buskar.

I väster: 4 exemplar av sibirisk ärtbuske norr om huvudgrinden och 2 söder om densamma. Utanför kyrkogårdsmuren söder om huvudingången står dessutom 6 äppelträd och en högre häggmispel.

I söder: längs södra muren står från väster räknat 2 st höga misplar, 3 st exemplar av sibirisk ärtbuske därefter följer grinden och 1 mispel, 2 sibiriska ärtbuskar och slutligen 5 misplar fram till sydvästra hörnet.

På norra halvan av kyrkogården finns en vinklad häck av ölandstok med start norr om kyrkan. Här löper den i östvästlig riktning mellan de två inre gravraderna och är ca 1,2 m hög. En mindre öppning finns i häcken alldeles intill det vinklade hörnet. Efter öppningen ersätts ölandstoken av en låg och ojämnt växt liguster som utgör den sydöstra vinkeln av häcken.

Den södra delen av kyrkogården delas av huvudgången från söder i två halvor. Den västra av dessa halvor har ett sammanhållet häcksystem. Häckarna består av ca 1,2 m hög ölandstok. Utom den sydligaste spjälan som består av en lika hög tuja.

Den östra halvan har ett häcksystem med en 1,2 m hög ölandstok i vinkel innanför den yttersta gravraden i norr och väster. Mellan gravarna löper tre häcksystem i nordsydlig riktning. Räknat från väster två ojämna ligusterhäckar med varierande höjd mellan 0,2 och 1 m. Därefter en mellan 0,3 och 1 m hög oxbärshäck.

Gångsystem

Alla grusgångar består av naturgrus. Huvudgången går från södra grinden till sydportalen. En kringgående grusgång som lämnar den yttersta gravraden fri löper runt hela kyrkogården. Denna vidgas framför västportalen till en grusplan som sträcker sig fram till västra grinden.

Gravårdstyper

Större delen av de äldre gravvårdarna är utbytta från ca 1960 och framåt och mycket lite återstår av äldre strukturer. Bland de kvarstående äldre vårdarna märks ett par höga smala vårdar längst i söder och ett par kalkstensliggare i NÖ hörnet. Rester efter allmän linje i de onummerade gravarna i SÖ delen av kyrkogården.

Minneslund

-

Byggnader

-

Övrigt

Två bevarade runstenar står på ömse sidor av ingången i väster. En av dessa, ÖG 66, är försedd med ett kors och texten

Ikiualtr:risthi:stin:thisi:eftir:stuffalt:bruthur:sin:suain:halkuthamn:i It:ik:anti
Ingevald reste denna sten efter Styvjald, sin broder, en förträfflig yngling, son till
Spjallbonde till ätten, men jag fullbordade den.

Den andra, utan kristet kors, ÖG 64.

trikiar:riscthu:stin:thisi:aft:kribkilta:sin:lufi:rist:runar:thisi:iuta:sunu
Drängar reste denna sten efter Grep, sin gillesbroder, Juddes son; Love ristade runorna.

Omnämmandet av ett handelsgille är intressant. Förutom Bjälbostenen förekommer detta endast på en sten vid kyrkan i Törnevalla mellan Norrköping och Linköping och två stenar från Sigtuna stad. Detta talar för att här funnits en viktig handelsplats under vikingatid.

Ytterligare en fragmentarisk sten, ÖG 65, är känd från kyrkan men är numera försvunnen.

Et:hhakua:kuml:iftir:.....nhilti:kunu:sin:ak....
Lät hugga minnesvärden efter (Rag)nhild sin hustru g(ud hjälpe hennes själ).

I vapenhuset ligger dessutom den ovan nämnda runhällen från den gamla kyrkan.

Kulturhistorisk bedömning

Bjälbo kyrka och kyrkogård med dess murar, grindar och trädkrans bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. I Bjälbo finns ett klarlagt samband mellan den nuvarande kyrkan med medeltida ursprung och dess föregångare i trä. Den tidigare kyrkan låg norr om den nuvarande medeltida kyrkan och omgavs av en kyrkogård, som var en del av nuvarande kyrkogården fram till 1786, då den lades ut till äng. Med de kunskaper som finns idag är det mycket ovanligt i Östergötland med denna konstruktion med en äldre kyrkogård, som inte längre används, i anslutning till en senare kyrkogård. Den gamla kyrkogården är registrerad som fast fornlämning.

Grinden från 1818 liksom kopian daterad 1926 har mycket höga kulturhistoriska värden. Detta gäller även de enklare ingångarna i form av trappor över murkrönet.

Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet. Rygghäckarna bidrar till dagens mer strikta karaktär på kyrkogården.

Förhållandevis få gravvårdar före 1960-talet är bevarade och mycket av kyrkogårdens äldre struktur är ändrad. Enligt tillgänglig gravkarta framgår det att större familjegravar troligen legat framför allt invid kyrkogårdsmuren, invid kyrkan i norr och öster samt i

yttre kant av de två kvarteren söder om kyrkan. I de två senare kvarteren kan den inre delen ha varit avsedd för så kallade linjegravar. Systemet med linjegravar växer fram under slutet av 1700-talet. Det innebär att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebär systemet troligen inte någon direkt "statuskillnad" men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Det är av vikt att bevara linjegravvårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna.

Enskilda gravvårdar kan ha ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Det gäller bl a de äldre kalkstensvårdarna från 1600- och 1700-talen. Det finns även kalkstensvårdar från 1800-talet. Titlar säger mycket om bl a traktens näringsliv. På kyrkogården i Bjälbo är titeln lantbrukare vanligt förekommande och är här vanligare än "hemmansägare". Fyra gravvårdar visar på smidesverksamhet.

Källor och litteratur:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkobeskrivning för Sya kyrka. Utgiven av Linköpings stiftsråds
Kyrkobeskrivningsnämnd. 1970.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen
Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska
kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H
(red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.
Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.
- Muntliga uppgifter ; Mats Gilstring, Östergötlands läns museum. Jan Eriksson,
Länsstyrelsen i Östergötlands län

www.lantmateriet.se.

<http://www.kulturarvostergotland.se/> Östgötabild

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

